Den historiske bakgrunnen for konfliktene i Midtøsten

Nils A. Butenschøn

Juridisk fakultet, Norsk senter for menneskerettigheter

Universitet i Oslo

Midtøsten – et overblikk

- Hvor er ‘Midtøsten’? Alternative betegnelser og avgrensninger
- Ulike blikk på Midtøsten – sett innenfra og sett utenfra, tidligere og i dag. Geopolitikkens gjennomslag
- En innfallsvinkel: Byenes strategiske rolle og som identitetsbærere gjennom historien
- Statssystemet: Former for politisk autoritet
- Motsvar til vestlig intervensjon: Islamsk revitalisering eller arabisk nasjonalisme
- Osmanrikets sammenbrudd og første verdenskrig

Midtøsten med Nord-Afrika (MØNA)

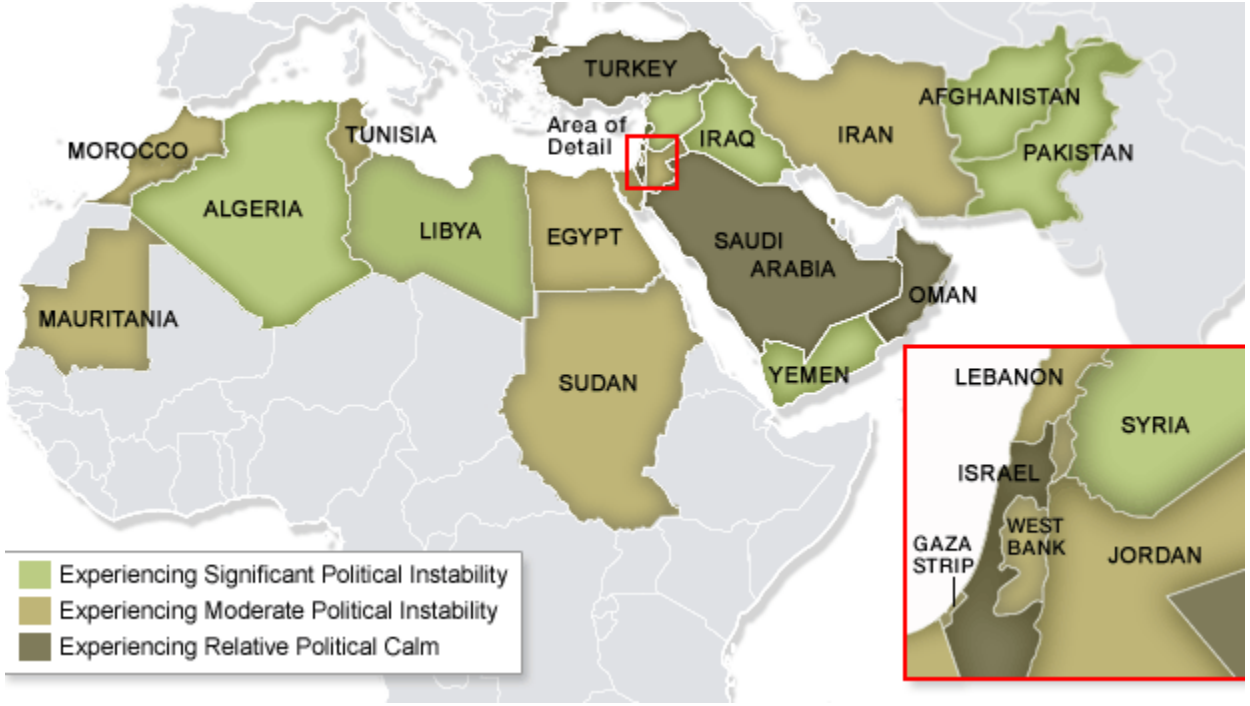

Midtøsten – i sin fulle bredde

Midtøsten (med Iran, uten Nord-Afrika)

The Greater Middle East (US strategy)

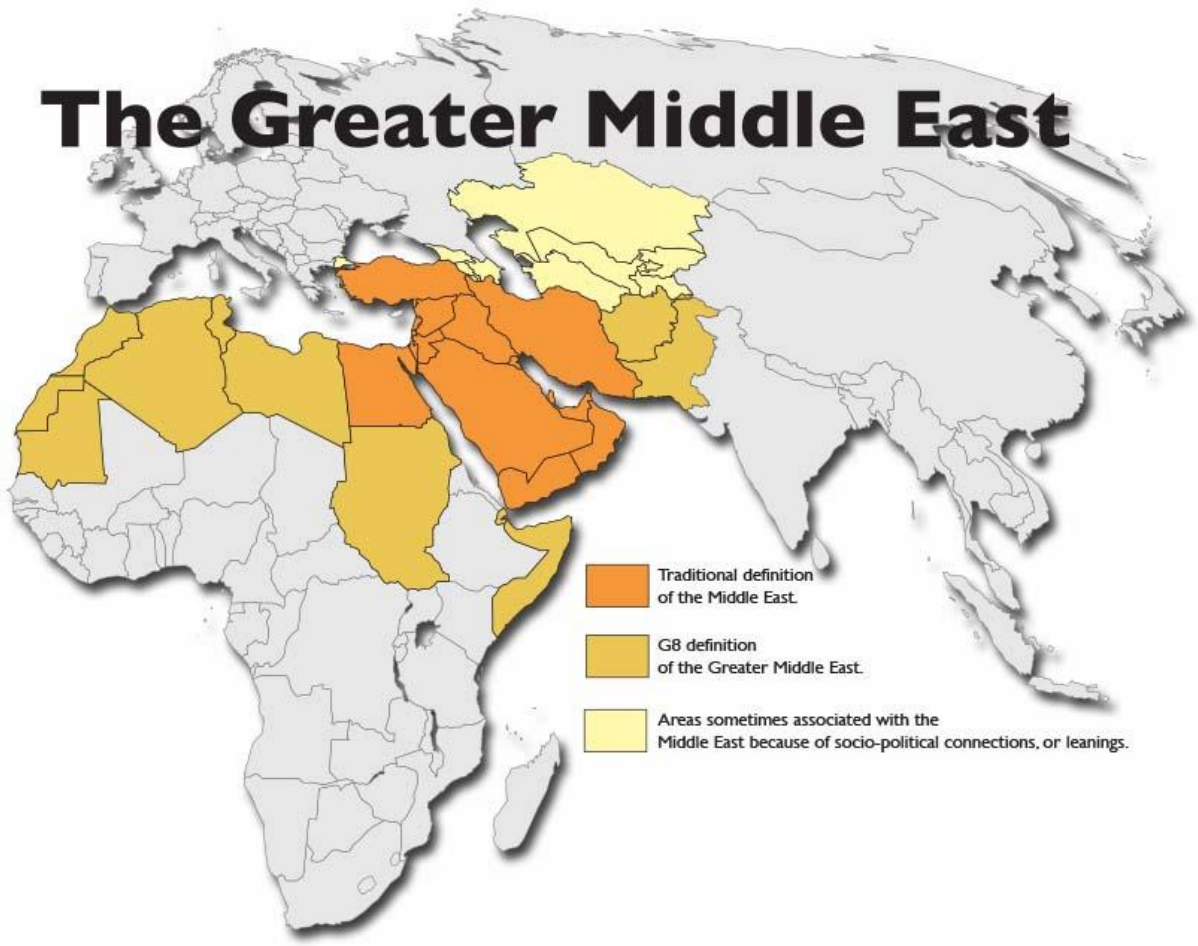

Den arabiske liga, medlemmer

Byperspektivet – byenes særlige betydning

- Sentralisering av makt rundt dynastier, men også smeltedigler
- Kilder til religiøse og kulturelle identiteter
- Betydning for å beherske naturgitte forhold: Ørken, elver, fjell
- Nettverk av byer som imperiebygging
- Byene som bindeledd mellom Europa, Asia og Afrika: Kilder til makt, men sårbare for intervensjoner.
- Byene som mål for valfart av troende (jfr Mekka og Jerusalem)

Midtøsten – sentrale byer

Det osmanske riket - utstrekning

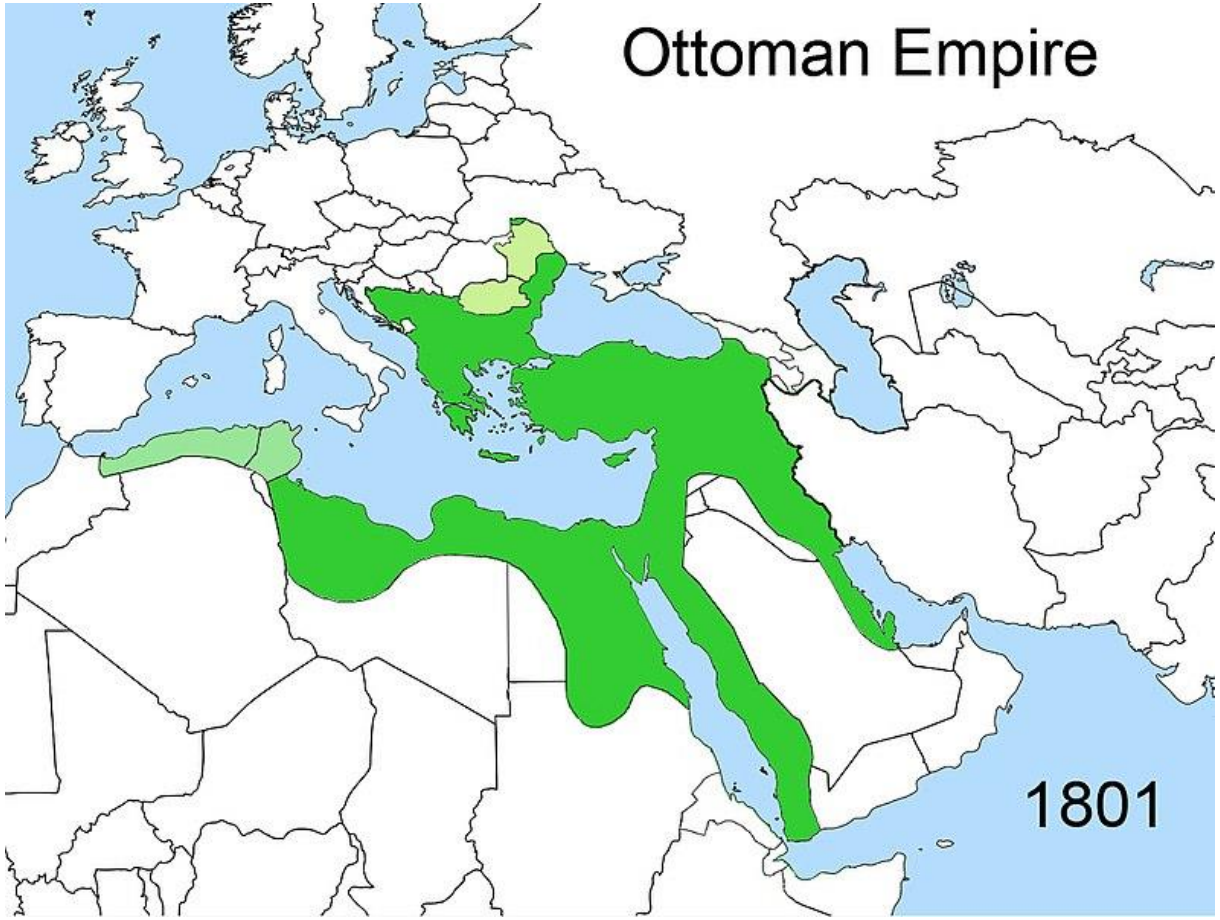

Det osmanske riket omkr. 1914

- En desentralisert og ”porøs” statsdannelse.
- Omfattet også østlige Araberverden.
- Koalisjon av klaner.
- Holdt sammen av lojalitets-bånd og et relativt sterkt militærvesen.
- Sultanen var også religiøs leder.

Mehmet (Muhammed) Ali 1769-1849)

Det osmanske riket – vekst og fall

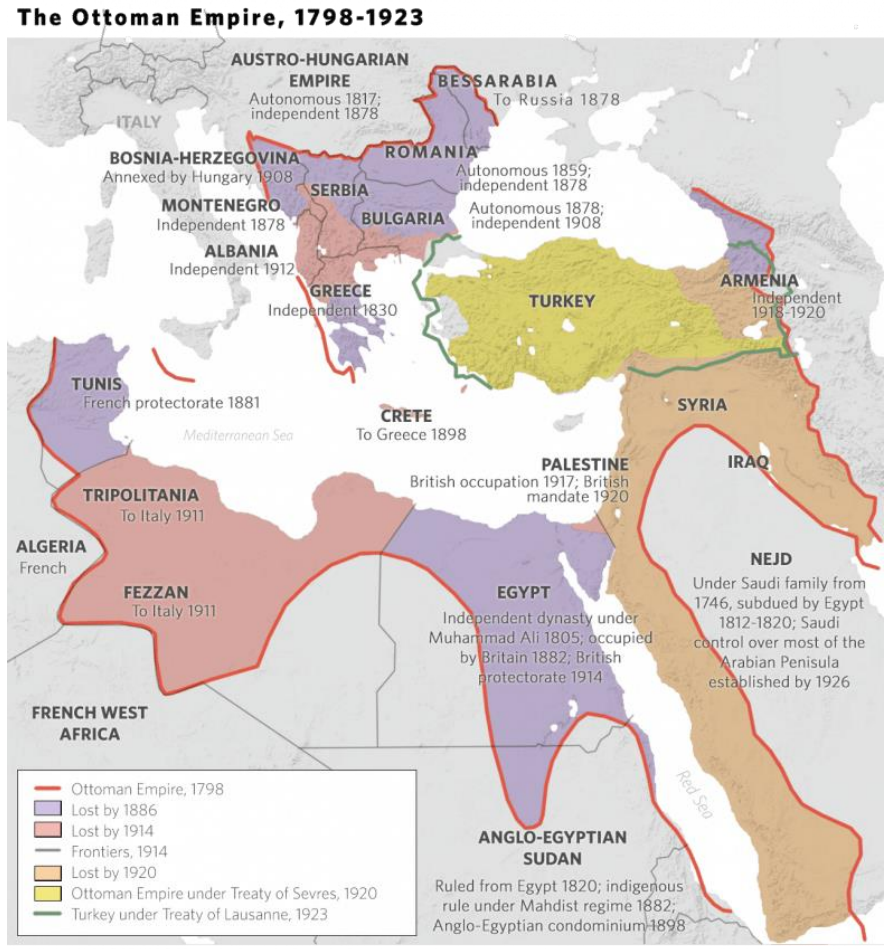

Politisk autoritet og organisering av stater

- Sultan-kalif systemet (statsoverhodet er også religiøst overhode, det første kalifatet, Det osmanske riket)
- Allianse-system (religiøst basert lovsystem, sekulær statsledelse (Hijaz, Saudi-Arabia)
- Sheik-systemer (staten styres av et sekulært dynasti, Kuwait)
- Byråkratisk-militært oligarki (autoritært sekulært statsstyre (Muhammed Ali, Kemal Atatürk, Gamal Abdel Nasser)
- Demokratisk styreform (Tanzimat-reformene, men i liten grad realisert, jfr Den arabiske våren).

Istanbul: Hagia Sophia; 500-tallet (kirke)og 1500-tallet (moske)

Klippemoskeen, Jerusalem

Mekka

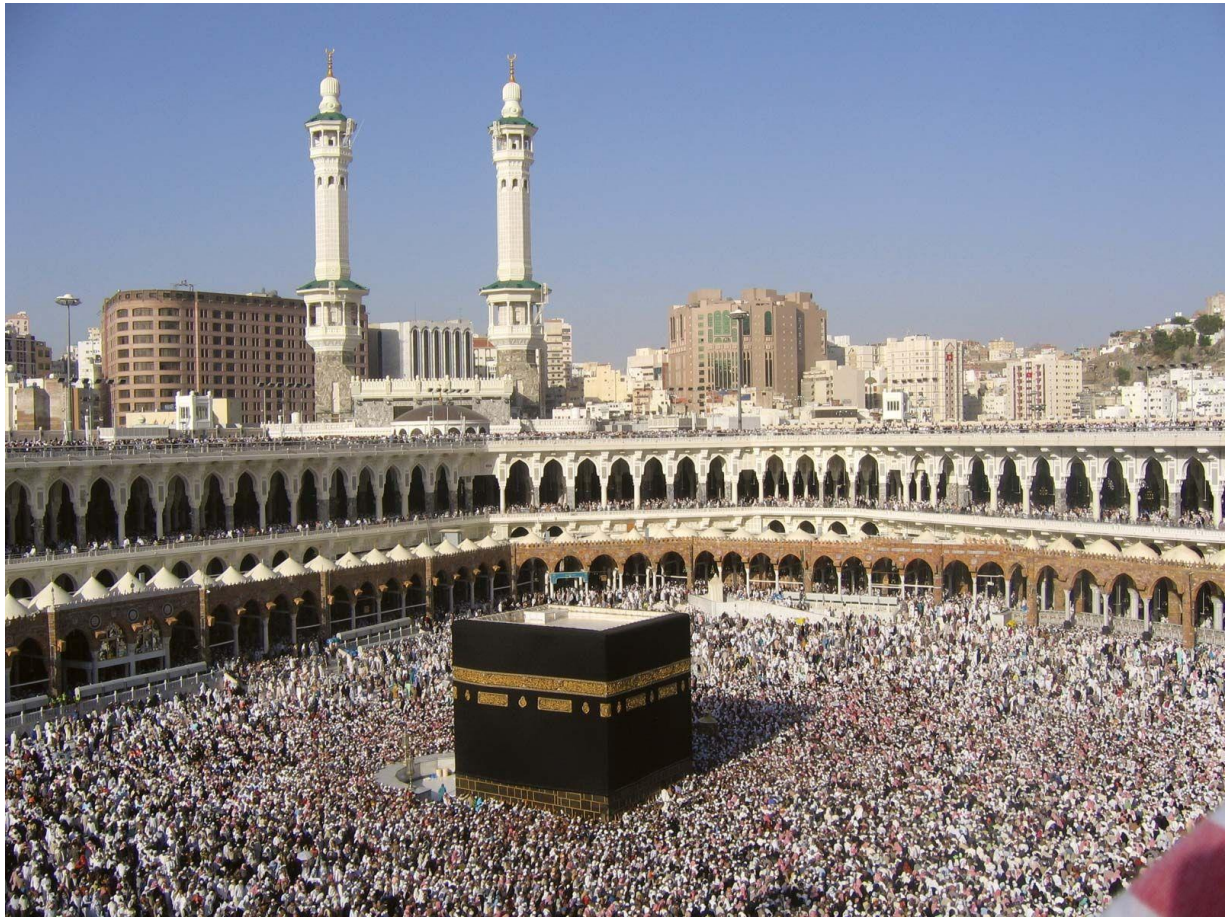

Klassisk arabisk *souk*

1800 og tidlig 1900-tallet: Islamsk revitalisering eller arabisk nasjonalisme?

- Restaurasjon: Gjenreise et arabisk kalifat-kongedømme?
- Modernisering: Sekulær arabisk stat? Språk og kultur som grunnlaget
- Regional løsning: Opprette lokale stater innenfor en større statskonstruksjon?

Arabisk brudd med det osmanske sultanatet

- Første verdenskrig og osmansk sammenbrudd
- Grunnlaget for arabisk selvstendighet slik det fortonte seg omkring utbruddet av første verdenskrig
- Hvorfor brøt Sharif Hussein med Konstantinopel og sluttet seg til Det osmanske rikets fiender?

Britiske tropper inntar Baghdad, 1917

Fra Osmanriket til Tyrkia: Atatürks revolusjon

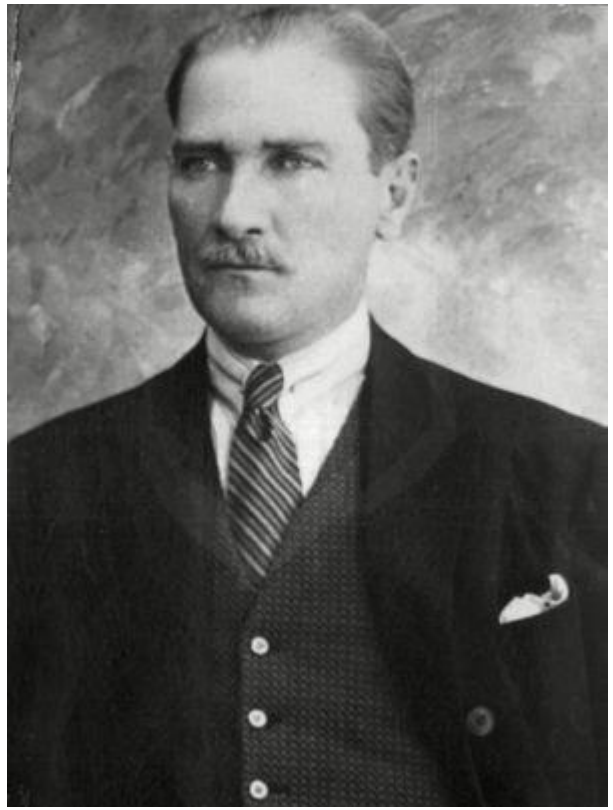

Levende spenning: Atatürk og islam

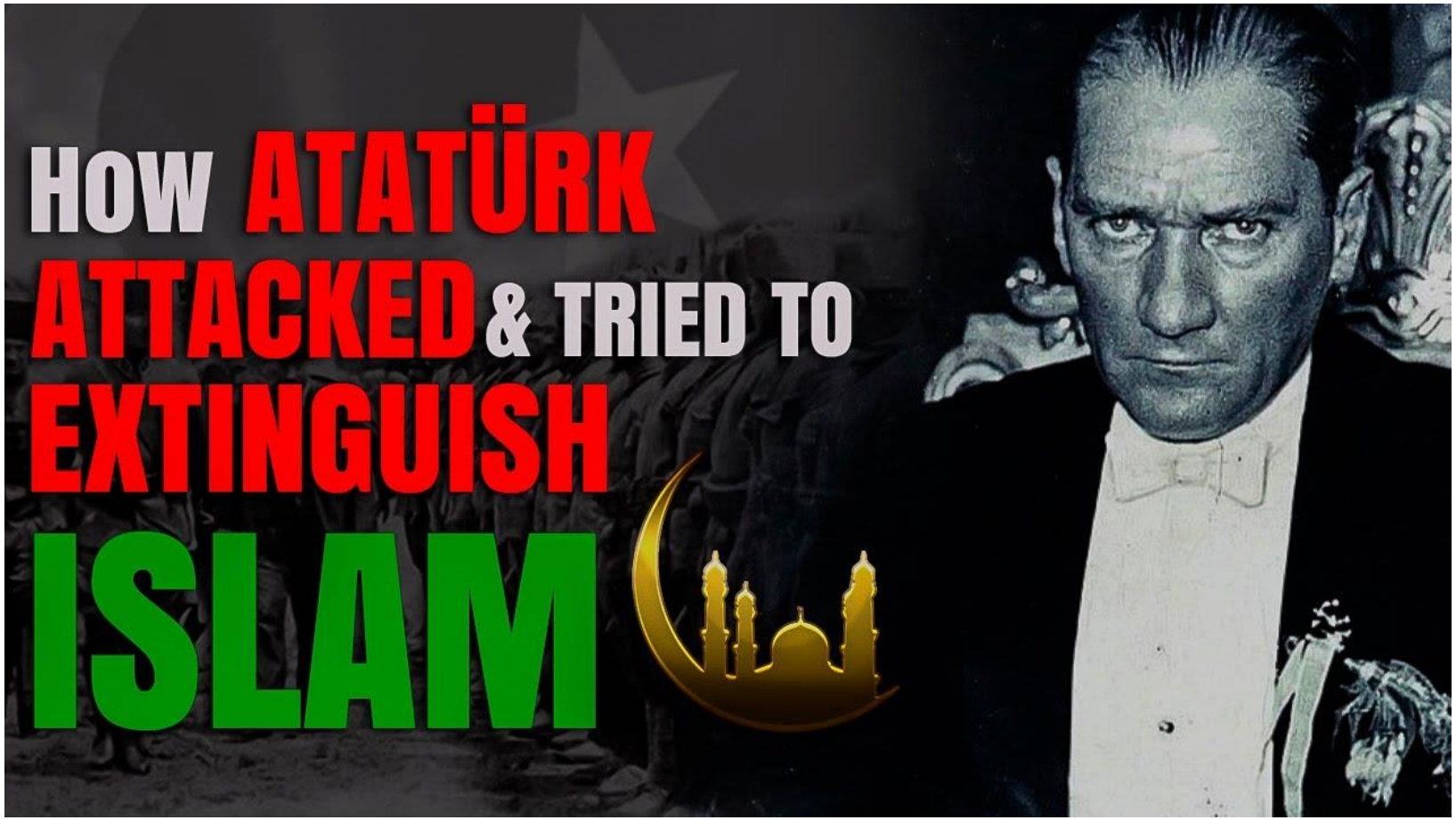

Ny-kolonialismen etter første verdenskrig

- Forberedelsene til Fredskonferansen i Paris 1919
- Storbritannia og Frankrike deler den arabiske delen av Det osmanske riket mellom seg (Sykes-Picot-avtalen 1916)
- Storbritannia inngår to andre avtaler for å sikre seg viktig støtte for sine interesser under og etter krigen (Hussein-McMahon-avtalen og Balfour-erklæringen)
- Nyordningen etter krigen: Mandatsystemet 1920: GB og FR beholder reell dominans frem til 1956

Midtøsten som krigsbytte: Sykes-Picot-avtalen 1916 og «mandatområder»

- Blått: Fransk
- Rødt: Britisk
- Gult: Felles

for dagens stater.

Hussein-McMahon 1915-1916

- Britisk anerkjennelse av arabisk uavhengighet, unntatt i et område (ca. Libanon) av særlig interesse for Frankrike. Oppfylt i liten grad.

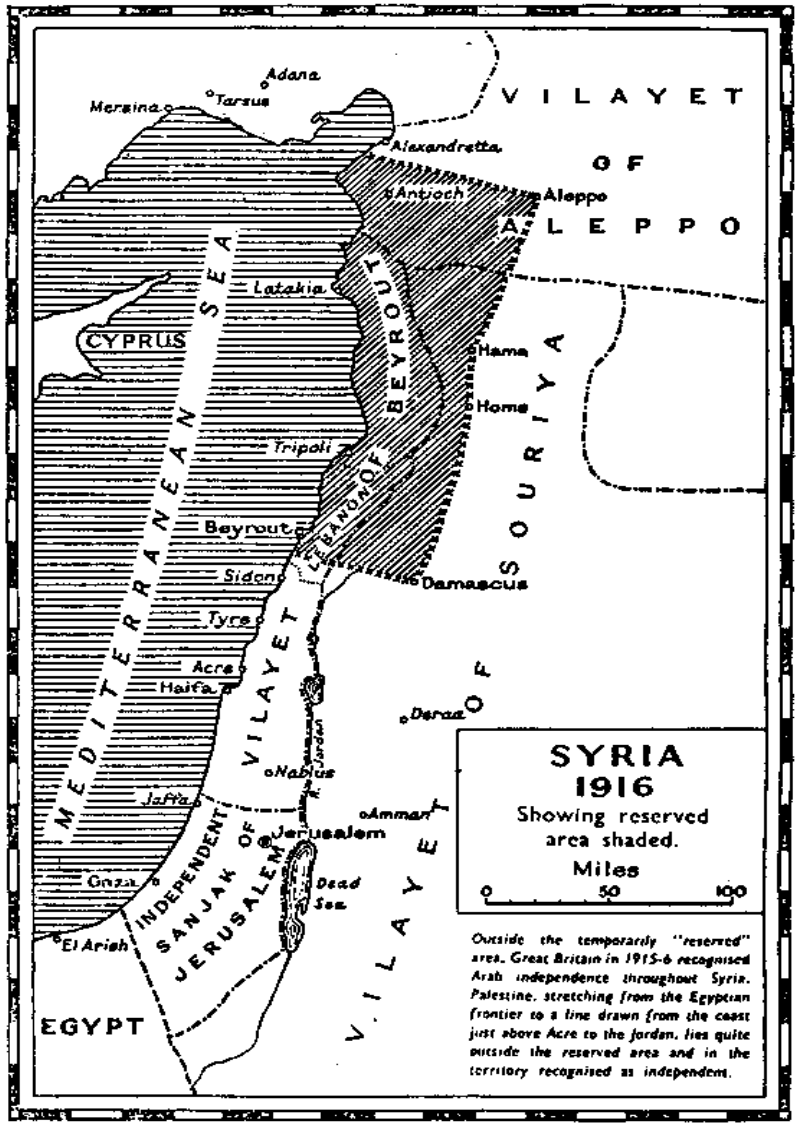

Opprettelsen av Palestina 1917-22

- Britisk okkupasjon og Balfour-erklæring 1917
- Folkeforbundet 1920
- Deling 1922: Palestina/

  Trans-Jordan
- Uløste spørsmål:
  - Hva er et 'Nasjonalhjem'
  - Grenser
  - Grunnleggende rettigheter

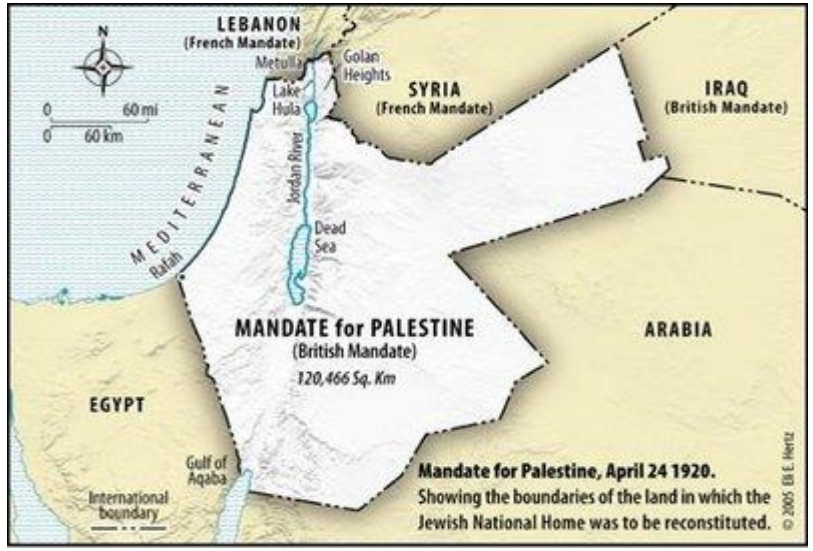

(since 23.04.1920 - the Government of

Konklusjon: Midtøstens tragedie - Geopolitikken

- Den strategiske beliggenheten i skjæringsfeltet mellom Europa, Asia og Afrika har i århundrer gjort regionen til en arena for stormakts-intervensjoner og stormakts-rivalisering.
- Ser vi Midtøsten i dette konfliktperspektivet kan vi skille mellom tre hovedfaser i utviklingen:
  - De europeiske stormaktenes kamp om strategiske posisjoner, råvarer og vannveier siden Napoleons erobringstokt i Nord-Afrika
  - Grensedraging, alliansebygging og lokal utvikling var tilfeldig, tilpasset imperiemaktens behov og interesser.
  - Mobilisering av motmakt mot koloniveldet fra lokale grupper og ledere.